

تفسیر و مفسران

جلد اول

محمد هادی معرفت

معرفت، محمد هادی، ۱۳۰۹ - ۱۳۸۵

تفسیر و مفسران / محمد هادی معرفت .

قم : انتشارات تمهید، ۱۳۷۹ .

مشخصات ظاهری : ۵۲۶ ص.

شابک (جلد ۱) : ۵ - ۳۹ - ۵۰۷۹ - ۶۰۰ - ۹۷۸

فهرست نویسی بر اساس فیبا .

کتابنامه .

۱ - تفسیر . ۲ - تفسیر -- تاریخ . ۳ - مفسران -- سرگذشتنامه . الف . عنوان .

۲۹۷ / ۱۷

۷ ت ۶ م / ۹۱

۲۷۶۷۲ - ۷۸ م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات تمهید

قم - همراه ۰۹۱۲۱۵۳۱۹۵۵

تفسیر و مفسران (جلد ۱)

آیت الله محمد هادی معرفت رحمته الله

چاپ یازدهم : ۱۵۰۰ نسخه - بهار / ۱۳۹۸

چاپ : سلیمانزاده (قم)

قیمت دوره دو جلدی : ۵۵۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

مرکز پخش : قم ، پاساژ قدس ، انتشارات ذوی القربی ، ۳۷۷۴۴۶۶۳ ، ۰۲۵ همراه : ۰۹۱۲۱۵۱۷۷۴۸

شماره حساب سیبا (بانک ملی) : ۰۱۰۰۷۴۲۳۵۸۰۰۳ (به نام سید یعقوب موسوی)

شابک دوره : ۸ - ۴۱ - ۵۰۷۹ - ۶۰۰ - ۹۷۸

شابک (جلد ۱) : ۵ - ۳۹ - ۵۰۷۹ - ۶۰۰ - ۹۷۸

«كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرُوا أَلْوَابِ» (سورة «ص» آیه ۲۹)
 کتاب مبارکی بر تو نازل کردیم تا در آیات آن اندیشه کنند و خردمندان پند گیرند.

تذکر: آنچه در این جلد از نسخه عربی به فارسی ترجمه شده، با دست توانا و قلم
شیوای فاضل محترم جناب حجة الاسلام آقای دکتر علی خیاط انجام گرفته است.

کتاب امین ۱

مقدمه ناشر

قرآن کریم به عنوان معجزه جاوید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و قانون اساسی اسلام، به دلایلی که شرح آن در این کتاب آمده، نیازمند تفسیر و تبیین است؛ از این رو نخست پیامبر خود عهد مدال تفسیر آن شد. آن حضرت با تشکیل حلقه‌های درس به تربیت شاگردانی شایسته پرداخت. در میان انبوه صحابه، آنکه از همه بیشتر درخشید، امیر مؤمنان علی علیه السلام بود. پس از ایشان به ترتیب: عبدالله بن مسعود، ابی بن کعب و عبدالله بن عباس از دانش قابل توجهی در تفسیر قرآن برخوردار شدند.

پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله به سبب فاصله گرفتن از زمان نزول قرآن، گسترش دامنه فتوحات مسلمانان و ظهور مسائل علمی نوپیدا، نیاز به قرآن و تفسیر قرآن بیش از پیش احساس شد. بدین سبب، ابن عباس در مکه، عبدالله بن مسعود در کوفه، ابی بن کعب در مدینه، ابوموسی اشعری در بصره و ابو الدرداء در شام، پراکنده شدند و هریک با تشکیل نشست‌های تفسیری، به تفسیر و تبیین قرآن پرداختند. دستاورد تلاش ایشان تربیت شاگردانی از تابعان و ظهور مکاتب تفسیری مختلف بوده است. میراث گران سنگ تفسیر قرآن بدین ترتیب از تابعان به اتباع تابعان و سینه به سینه گشت تا آن که دوره تدوین نخستین تفاسیر قرآن فرا رسید و فصل نویسی در عرضه معارف بلند قرآن برای نسل‌های بعد در صفحه تاریخ گشوده شد و سبک‌ها و صیغه‌های گوناگون در تفسیر پدیدار گشت.

با گذر ایام و بروز مکتب‌های فکری اعم از فلسفه، کلام، عرفان، تصوف و ظهور معتزله و اشاعره و... از دوره تدوین تاکنون، صدها تفسیر به طور کامل یا ناقص،

توسط دلباختگان به قرآن با تحمل مشقات فراوان و به خاطر خدمت به قرآن نگاشته شده است.

همزمان با آشنا شدن ملل دنیا با فرهنگ اسلام و علاقه جهانیان به پیام این دین، ضرورت معرفی قرآن به ایشان خودنمایی کرد. این امر به ظهور پدیده‌ای به نام «ترجمه» انجامید.

وجود تاریخی به فراخنای چهارده قرن برای تفسیر قرآن، و نیز ظهور مکاتب تفسیری مختلف، و اهمیت باز یافت تلاش فرق اسلامی و دانشوران مسلمان برای دریافت معارف قرآن و توجه به بایستنی‌های تفسیر قرآن و ده‌ها موضوع دیگر در همین رابطه، همگان را به توجهی جدی به فصلی مهم در علوم قرآنی تحت عنوان «شناخت تفسیر و مفسران» وادار کرد.

نخستین کتاب مستقلی که در این زمینه نوشته شد، کتاب «مذاهب التفسیر الاسلامی» بود که توسط گلدرنر به رشته تحریر درآمد. این مستشرق چه در این کتاب و چه در دیگر کتب خود، جهان یا بهتر بگوییم غرض ورزی خود را در معرفی اسلام نشان داده است. پس از آن دکتر محمد حسین ذهبی با الهام از کتاب پیشین، کتاب «التفسیر و المفسرون» را در دو جلد نگاشت.

این کتاب از روز انتشار تا کنون مورد استقبال و توجه محافل علمی و دانشگاهی قرار داشته است و تنها کتابی بوده که مباحثی مسکوت در باره تفسیر و مفسران را یادآور شده است. با این حال، این کتاب دچار کاستی‌های فاحشی است. علاوه بر غفلت از کتب تفسیری بسیاری که پیش از او نگاشته شده بود و همچنین اشتباه در معرفی مفسران و کتب ایشان به سبب تکیه بر منابع نه چندان قوی، آنچه از همه بیشتر به اعتبار این کتاب خدشه وارد می‌سازد، غرض ورزی و بی‌انصافی نویسنده آن در معرفی پاره‌ای از مذاهب اسلامی و کتب تفسیری آنان است.

در بین مذاهبی که وی را ناخشنود کرده، آنکه بیش از همه مورد بی‌مهری قرار گرفته مذهب تشیع است. ذهبی به عقاید شیعه تاخته و کتب تفسیری ایشان را در ردیف تفاسیری آمیخته با بدعت یاد کرده است. انتخاب متن این کتاب در دانشگاه‌های کشورمان به سبب نبودن کتاب جامع جایگزین، خاطرها را آزار می‌داد،

تا آنکه دانشمند فرزانه، استاد آیت الله معرفت با عزمی استوار و کوششی مضاعف و تحقیقی فراگیر به نگارش «التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب» همت نهاد و خلأ را پر کرد.

استاد چنان که خود آورده اند، به منظور دفاع از حریم تشیع و اثبات نقش آفرینی بزرگان این مذهب در نشر علوم و معارف قرآنی، بیش از سی سال به تحقیق و تتبعی همه جانبه پرداخته و رنج های طاقت فرسایی بر خود هموار کرده اند. حاصل چنین تلاشی، تدوین یک دوره کامل مباحث علوم قرآنی به شکلی گسترده و جامع بوده که در قالب هفت جلد کتاب، تحت عنوان «التمهید فی علوم القرآن» گردآمده که تا کنون شش جلد آن چاپ و منتشر شده است. کتاب «التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب» در دو جلد و در همین راستا تألیف شده است.

از ویژگی های برجسته این کتاب - که کمتر در دیگر نوشته ها به چشم می خورد - این است که استاد بارها آن را قبل از انتشار در حوزه علمیه قم و مشهد تدریس کرده و در طی تدریس با افزودن فصل هایی تازه در کمال آن کوشیده است.

در اینجا مناسب است به برخی از ویژگی های این کتاب اشاره کنیم:

۱. هرکس با کمترین مراجعه به این کتاب درمی یابد که مؤلف به هر منبعی که می توانسته در غنی ساختن مبحث تمیید باشد، توجه داشته است.
۲. برخلاف برخی تألیفات که به نقل آراء و اقوال بسنده می کنند، فصول این کتاب پس از نقل آراء، به نقد و بررسی محققان آنها آراسته شده است.
۳. نوآوری و ابتکار از شاخصه های این کتاب است؛ ممانعی همچون: ضوابط تأویل، شیوه بیان قرآنی، نقش اهل بیت در تفسیر قرآن و... از جمله مباحثی است که به جرأت می توان ادعا کرد برای اولین بار در یک کتاب علمی به شکل مستدل مطرح می شود.

۴. ایشان با یادکرد فصولی ویژه در کتاب از جمله نقش اهل بیت علیهم السلام در تفسیر قرآن و تحقیق جامع درباره موالیان اهل بیت؛ از صحابه و تابعان و نیز یادکرد کتب تفسیری شیعه و... برای دستیابی به هدف خود از تألیف کتاب که همان دفاع از حریم این مکتب بوده، تلاش شایان توجهی انجام داده است.

۵. با امعان نظر به دامنه اباحت تاریخ تفسیر، یک دوره کامل این دانش، از بررسی اصطلاحات گرفته تا ادوار شکل‌گیری تفسیر و مکاتب تفسیری با یادکرد یک یک کتب تفسیری فریقین در این کتاب مطرح شده، به گونه‌ای که از جامعیت قابل قبولی برخوردار بوده و برای هر مراجعه کننده به مسائل این علم، بی‌نیاز کننده است.

اینک که متن عربی این کتاب مورد استقبال محافل علمی حوزوی و دانشگاهی قرار گرفته، و از طرفی امروزه انتشار کتب علمی به زبان فارسی یک ضرورت و رسالت است، مؤسسه فرهنگی التمهید انتشار متن فارسی کتاب حاضر را در دستور کار خود قرار داد. ابتدا متن عربی توسط مترجمان فاضل به فارسی برگردانده شد، سپس متن ترجمه توسط مؤلف محترم مورد بازبینی و اصلاح - و در برخی موارد دوباره نویسی - قرار گرفت که در موارد لزوم بر مباحث آن افزوده شده است.

در اینجا لازم است از زحمات خالصانه مترجمان محترم حجة الاسلام جناب آقای دکتر علی خیاط؛ ویراستار فاضل جناب آقای علی نوری خاتونبانی و همچنین حجة الاسلام آقای محمد خطاط که باریبی و هماهنگ سازی ارجاعات کتاب را انجام دادند، و کلیه کسانی که به نحوی در انتشار این اثر همکاری داشتند، صمیمانه تشکر و قدردانی شود.

در پایان چند نکته یادآوری می‌شود:

- کلیه تاریخ‌های متن به هجری قمری است، مگر مواردی که ذکر شده است.
- در ترجمه آیات بیشتر از ترجمه استاد فولادوند استفاده شده و مابقی ترجمه‌ها از مؤلف است.

- فهرست منابع و دیگر فهرست‌ها در پایان جلد دوم آمده است.
از عالمان و دانش‌پژوهان و همه خوانندگان با فضیلت تقاضا می‌شود نقطه نظرات همیشه ارزشمند خود را به نشانی ناشر ارسال فرمایند.

فهرست مطالب

۸۳	حجیت ظواهر قرآن	۱۳	پیشگفتار
۸۷	نسبتی ناروا به فقههای اخباری		
		۱۶	فصل اول - تفسیر
۹۵	فصل دوم - شیوه بیان قرآنی	۱۶	تعریف تفسیر
۹۵	سهل و ممتنع	۱۷	دلیل نیاز به تفسیر
۹۶	جمع بین معانی متعدد	۲۰	تفسیر در نگاه بدرالدین زرکشی
۹۹	زبان خاص قرآن	۲۱	تفاوت تفسیر و تأویل
۱۰۳	جمع میان ایجاز و ایفاء	۲۲	تأویل در لغت
۱۰۶	رعایت فهم عموم در کنار اقتناع خواص	۲۲	معانی تأویل
۱۰۷	کاربرد مجاز و استعاره	۲۵	نمونه آیاتی که متضمن مفاهیم عام است
۱۰۸	مجاز در قرآن در دست نفی و اثبات	۲۷	ضابطه و ملاک تأویل
۱۱۱	دلایل منکرین مجاز	۳۳	تأویل به شیوه اهل عرفان
		۳۳	دیدگاه‌های دیگر درباره تأویل
۱۲۲	فصل سوم - ترجمه قرآن	۴۷	آیا علم به تأویل تنها از آن خداست؟
۱۲۳	تعریف ترجمه	۴۹	آیا تفسیر توقیفی است؟
۱۲۴	شیوه ترجمه	۵۴	شرایط مفسر
۱۲۷	سه ویژگی اساسی قرآن	۵۹	انواع تفسیر
۱۲۸	اهمیت ترجمه	۶۲	تفسیر به رأی
۱۲۸	دلایل مخالفان ترجمه قرآن	۷۱	چکیده بحث تفسیر به رأی
۱۳۷	فتاوی علمای	۷۱	دیدگاه آیت‌الله خویی
۱۳۸	فتوای کاشف الغطاء	۷۳	دیدگاه علامه طباطبایی
۱۳۹	نظر آیت‌الله خویی	۸۱	نظر ذهبی

۲۳۰	۲. رعایت اسباب نزول	۱۴۰	فتوای علمای اظهر
۲۳۲	۳. تکیه بر تفسیر منقول	۱۴۴	احکام فقهی متن ترجمه قرآن
۲۳۳	۴. اطلاعات ادبی گسترده	۱۵۱	ترجمه قرآن یک رسالت است
۲۳۶	مسائل ابن ازرق	۱۵۳	سابقه ترجمه در اسلام
	آگاهی‌های تاریخی و جغرافیایی	۱۵۹	چگونگی ترجمه قرآن
۲۴۱	ابن عباس	۱۶۳	نمونه‌هایی از ترجمه‌های غلط
۲۴۲	ابن عباس در اوج دانش	۱۶۶	آمار اجمالی ترجمه‌های قرآن
۲۴۴	مراجعه به اهل کتاب		
۲۴۶	مبالغه خاورشناسان	۱۷۱	فصل چهارم - بیدایش تفسیر
۲۴۹	هشدار نسبت به رجوع به اهل کتاب	۱۷۱	عصر رسالت
۲۵۷	اعمال رأی و اجتهاد	۱۷۴	آیا پیامبر تمامی قرآن را تفسیر کرده است؟
۲۵۹	سندهای تفسیر از ابن عباس	۱۷۷	حجم تفاسیر بر جای مانده از پیامبر
۲۷۹	جایگاه ابوصالح	۱۷۹	شیوه پیامبر در بیان مفاهیم قرآن
۲۸۰	جایگاه سدی صغیر	۱۸۷	نمونه‌های تفسیر مأثور از پیامبر
۲۸۱	نگاهی به تفسیر ابن عباس		
۲۸۳	ارزش تفسیر صحابی	۱۹۸	فصل پنجم - تفسیر در دوران صحابه
	آیا حدیث منقول از صحابه، سخن پیامبر	۱۹۸	آنان در پیشگاه خدا در جات متفاوتی دارند
۲۸۷	به شمار می‌رود؟	۲۰۵	صحابه مفسر
۲۹۳	ویژگی تفاسیر صحابه	۲۰۶	داناترین صحابه به معانی قرآن
		۲۰۶	امیر مؤمنان علی
۲۹۵	فصل ششم - تفسیر در عصر تابعان	۲۱۱	عبدالله بن مسعود
۲۹۶	مدارس تفسیر	۲۱۷	أبّی بن کعب
۲۹۶	۱. مدرسه مکه	۲۱۸	عبدالله بن عباس
۲۹۶	۲. مدرسه مدینه	۲۲۵	گستره تفسیر ابن عباس
۲۹۷	۳. مدرسه کوفه	۲۲۷	روش ابن عباس در تفسیر
۲۹۸	۴. مدرسه بصره		۱. فهم مقاصد قرآن با مراجعه به
۲۹۹	۵. مدرسه شام	۲۲۸	خود قرآن

۳۷۹	۲۰. ابو شعثای ازدی
۳۸۰	۲۱. أصبغ بن نباته
۳۸۱	۲۲. زَرِّ بن حُبَیش
۳۸۱	۲۳. ابن ابی لیلی
۳۸۲	۲۴. عُبَیْدَة بن قیس بن عمرو سلمانی
۳۸۲	۲۵. ربیع بن انس بکری
۳۸۳	۲۶. حارث بن قیس جُغفی کوفی
۳۸۳	۲۷. قتاده بن دِعامه
۳۸۹	۲۸. زید بن اسلم
۳۹۰	۲۹. ابوالعالیه
۳۹۱	۳۰. جابر جُغفی
۳۹۳	ارزش تفاسیر تابعان
۴۰۰	ویژگی تفسیر تابعان
۴۰۰	۱. گسترده‌گی
۴۰۱	۲. شکل یافتن، ثبت و تدوین تفسیر
۴۰۳	۳. اجتهاد و اعمال نظر
۴۱۳	۴. راجع اسرائیلیات
۴۱۴	منابع تفسیر در عصر تابعان
۴۱۸	فصل هفتم - مفسران نامی پس از تابعان
۴۱۸	۱. ضحاک
۴۱۹	۲. شهر بن حوشب
۴۲۰	۳. سُدّی کبیر
۴۲۱	۴. ابن ابی نجیح
۴۲۱	۵. واصل بن عطاء
۴۲۲	۶. عطاء خراسانی
۴۲۲	۷. ابو نصر کلبی

۳۰۰	چهره‌های بارز تابعان
۳۰۱	۱. سعید بن جبیر
۳۰۳	جایگاه علمی سعید
۳۰۴	۲. سعید بن مسیب
۳۰۷	نمونه‌هایی از تفسیر او
۳۱۰	حکمت‌هایی ناب از گفتار او
۳۱۲	۳. مجاهد بن جَبْر
۳۱۳	جایگاه مجاهد در تفسیر
۳۱۳	آزاداندیشی مجاهد در تفسیر عقلی
۳۱۸	تفسیر مجاهد به روایت ابن ابی نُجیح
۳۱۹	۴. طاووس بن کسان
۳۲۴	۵. عکرمه
۳۳۶	شیوه عکرمه در تفسیر
۳۳۸	۶. عطاء بن ابی رباح
۳۴۲	۷. عطاء بن سائب
۳۴۳	۸. أبان بن تغلب بن رباح
۳۴۷	۹. حسن بصری
۳۶۰	۱۰. علقمة بن قیس
۳۶۳	۱۱. محمد بن کعب قُرطی
۳۶۵	۱۲. ابو عبدالرحمان سَلَمی
۳۶۵	۱۳. مسروق بن أجدع
۳۷۵	۱۴. اسود بن یزید
۳۷۶	۱۵. مُرَّة هَمْدانی
۳۷۶	۱۶. عامر شعبی
۳۷۷	۱۷. عمرو بن شرحبیل
۳۷۸	۱۸. زید بن وهب
۳۷۹	۱۹. ابو شعثای کوفی

۴۳۶	۳۵. ابو مسلم	۴۲۳	۸. ابو حمزه ثمالی
۴۳۷	۳۶. قمی	۴۲۴	۹. شیبیل بن عباد
۴۳۷	۳۷. رُمّانی	۴۲۴	۱۰. ابن جُریج
۴۳۸	فصل هشتم - نقش اهل بیت در تفسیر ..	۴۲۵	۱۱. یحیی بن کثیر
۴۳۸	عترت کنار قرآن	۴۲۵	۱۲. مقاتل بن حیان
۴۴۰	نکات حدیث ثقلین	۴۲۵	۱۳. مقاتل بن سلیمان
۴۵۱	نقش اهل بیت در تفسیر	۴۲۶	۱۴. مَعْمَر
۴۵۲	درهم آمیختگی تفاسیر نقلی	۴۲۷	۱۵. ابو جارود
۴۵۹	جعل حدیث از زبان ائمه	۴۲۷	۱۶. شَه
	نمونه‌هایی از تفاسیر معتبر منقول از	۴۲۸	۱۷. ورقاء بن عُمَر
۴۶۷	اهل بیت	۴۲۸	۱۸. سفیان ثوری
۴۶۷	۱. آیه وضو	۴۲۹	۱۹. ابن عَیْنَه
۴۷۵	۲. آیه قصر در سفر	۴۲۹	۲۰. ابن زید
۴۷۹	۳. آیه خمس	۴۳۰	۲۱. ابو معاویه
۴۸۲	۴. آیه قطع بد	۴۳۱	۲۲. سُدی صغیر
۴۸۴	۵. تحریم خمر	۴۳۱	۲۳. وکیع
۴۸۸	۶. قتل عسَدی مومن	۴۳۲	۲۴. ابن کیسان اَصَم
۴۸۹	۷. سه طلاق	۴۳۲	۲۵. فَرَاء
۴۹۶	۸. تشریع متعه	۴۳۲	۲۶. ابو منذر کلبی
۴۹۶	الف) متعه النساء	۴۳۳	۲۷. رُوح بن عُباده
۵۰۳	داستان منع متعه زنان و متعه حج	۴۳۳	۲۸. یزید بن هارون
۵۱۰	نه نسخ و نه تحریم	۴۳۳	۲۹. صنعانی
۵۱۴	ب) متعه الحج	۴۳۴	۳۰. فریبابی
۵۱۵	موضع اهل بیت	۴۳۴	۳۱. أبو عامر
۵۱۷	۹. رجعت	۴۳۵	۳۲. ابو حذیفه
۵۲۵	۱۰. بدا	۴۳۵	۳۳. جُبّائی
		۴۳۵	۳۴. عیاشی

پیشگفتار

«وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ»^۱ کتابی را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز و راهنمود و رحمت و بشارت برای مسلمانان است». مسلمانان در صدر اسلام قرآن را با همان جلوه اولیه اش درمی یافتند و معانی و مقاصد آن را با همان اذهان پاک، به دور از هرگونه آلودگی فکر و پندار ناروا به خوبی درک می کردند؛ چراکه قرآن به زبان آنان و همگون با شیوه کلامی شان، شیوا و رسا نازل شده بود. قرآن به خاطر نویی و تازگیش بر ایشان دلنشین و پذیرا بود، آن را به راحتی دریافت می کردند و از سرچشمه زلال معانی آن سیراب می گشتند. چنانچه گاه در برخی از تعبیر قرآن - به سبب دقت و ظرافت معانی - با ابهام و مشکلی روبه رو می شدند، چندان به درازا نمی انجامید؛ زیرا به آسانی به راه گشایی می جستند و راهنمایی بلندمرتبه، برای فهم تمامی جوانب دین از جمله قرآن کریم، دسترسی داشتند. در چنین حالتی حضرتش آنچه را که فهم ایشان از درک آن ناتوان و فکرشان از رسیدن به کنه آن قاصر بود، برای آنان بیان می فرمود، چراکه پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله علاوه بر وظیفه تبلیغ، وظیفه تبیین را نیز بر عهده داشت. خداوند در این باره می فرماید: «وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ

الذِّكْرُ لِيُثَبِّتَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ؛^۱ قرآن را بر تو (پیامبر) فرو فرستادیم تا آنچه را برای مردم نازل کردیم، برایشان توضیح دهی، باشد که بیندیشند».

مسلمانان در تمام دوران رسالت و مدتی نسبتاً طولانی بعد از آن را بر همین منوال گذراندند، حقیقت قرآن را درک می کردند و با حجت و دلیل روشن به قرآن عمل می کردند و در کمال قدرت و عزت و سعادت در محیطی آکنده از صلح و صفا، در حالی که به ریسمان محکم و ناگسستنی الهی چنگ زده بودند، روزگار به کام می گذراندند. ولی با گذشت زمان و توالی ایام، مسلمانانی که از پی آن مؤمنان خالص آمدند، اندک اندک، از آن روش پاک و منش راستین فاصله گرفته، منحرف شدند و به راه های گوناگون رفتند، عده ای چپ رفتند و برخی راست، با خواسته هایی ناسازگار و دیدگاه های باهمسو، بدین سان چهره هایی تازه از انواع بدعت ها و گمراهی ها و کج روی ها رخ نمود و گرایش ها و مذاهب به وجود آمدند. هر یک خود را حق دانسته و راه و روش مورد قبول خود را در پیش گرفت.

در اثر این پدیده، افسانه ها و خرافات بنی اسرائیلی به درون احادیث و تفسیر راه یافت و متأسفانه بعضی از گروه های به ظاهر مسلمان به سبب غلبه شرایط حاکم بر جامعه یا به خاطر گرایش به جعل احادیث و تحریف معانی قرآن، آن خرافات را در میان مسلمانان رواج دادند.

این پدیده بلایی بود که متوجه مسلمانان شد، چه بر اثر آن، حق و باطل درهم آمیخت و بین سره از ناسره فرقی گذاشته نشد و تفسیر به سبب توان بالایی که این منافقان متظاهر به اسلام در تسخیر افکار و اندیشه های مسلمانان ضعیف النفس و امیران طمع پیشه داشتند، از این درهم ریختگی و انحراف بیشترین سهم را داشت.

خوشبختانه، پیامبر گرامی اسلام ﷺ از همان ابتدا که دسیسه ها و نیرنگ های کینه توزان علیه اسلام را احساس کرد - آنان که در پی فتنه جویی، آیات محکم قرآن را رها می کنند و به تأویل آیات متشابه روی می آورند - ملاک ها و شاخصه هایی را برای جدا کردن سره از ناسره به امت مسلمان آموخت و به این ترتیب سدها و موانعی در مقابل نفوذ و تأثیر این دسایس شوم قرار داد. مهمترین این ملاک ها عبارت بودند از:

۱. عرضه احادیث بر آیات محکم قرآن؛ «هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ»^۱؛ ۲. پناه بردن و مراجعه به عترت طاهره علیهم السلام.

براساس حدیث متواتر ثقلین، آنان عدل قرآن و ثقل اصغرند، تا قیامت از هم دیگر جدا نخواهند شد؛ «وإنهما لن یفترقا حتّٰی یردا علیّ الحوض». جدا نشدن این دو (قرآن و عترت) از یک دیگر به معنای تلازم آن دو است، یعنی اکتفا به یکی بدون دیگری نادرست است. قرآن پایه و ستون دین است و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام - از آنجا که وارثان پیامبرند - حاملان قرآن و مرزبانان حریم احکام آنند.

ما در این کتاب، چون خود را متعهد به پیمودن شیوه سلف صالح، یعنی اصحاب برگزیده پیامبر اسلام و بزرگان تابعان و امامان معصوم می دانیم، تلاش خواهیم کرد تا راه و روش آنان را در فهم کلام خدا تبیین کنیم و کلید فهم و استنباط معانی و مفاهیم قرآن را، بر مبنای اصول و قواعد ترسیم شده توسط علمای بزرگ و صاحب نظران، به دست دهیم.

امید آنکه خداوند متعال ما را بر انجام این مهم توفیق و ثبات قدم عنایت فرماید. إنه ولیّ التوفیق و هو المستعان.

قم - محمد هادی معرفت
۱۲ ربیع الاول ۱۴۱۱